

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी
योजनेंतर्गत घ्यावयाच्या वैयक्तीक लाभाच्या
योजनेकरिता लाभार्थ्यांकडून मागणी करावयाच्या
कागदपत्रांबाबत मार्गदर्शक सूचनांबाबत.

महाराष्ट्र शासन
नियोजन (रोहयो) विभाग

शासन परिपत्रक क्रमांक : मग्रारोहयो-२०२२/प्र.क्र.१८४/रोहयो-७

१६ वा मजला, नवीन प्रशासकीय भवन,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक :- १३ जुन, २०२२

- वाचा :-** १) महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी अधिनियम २००५
२) रोजगार हमी योजना अंमलबजावणी करिता वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेले शासन निर्णय व
परिपत्रके
३) नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक क्रमांक मग्रारोहयो-२०२०/प्र.क्र.२१/रोहयो-७
दिनांक ०५ ऑगस्ट, २०२०
४) नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक क्रमांक मग्रारोहयो-२०२०/प्र.क्र.२१/रोहयो-७
दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२०

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्र राज्यात महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियमाची अंमलबजावणी १९७७ पासून सुरु झाली.
राज्यात महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम १९७७ नुसार दोन योजना सुरु करण्यात आल्या.

- १) ग्रामीण भागात अकुशल व्यक्तींकरिता रोजगार हमी योजना
- २) महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम १९७७ कलम ७ (२) नुसार वैयक्तीक लाभाच्या योजना

सन २००५ मध्ये केंद्र शासनाने संपुर्ण भारतात राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी अधिनियम (महात्मा गांधी
राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना) लागू केला. तसेच केंद्र शासनाने ज्या राज्यांनी पूर्वीपासून रोजगार हमी
अधिनियम मंजूर केला होता, अशा राज्यांना केंद्र शासनाच्या अधिनियमातील कलम २८ अन्वये त्यांचा कायदा
राबविण्यास मुभा दिली होती. त्या अनुषंगाने महाराष्ट्र शासनाने सन २००६ मध्ये पूर्वीचा कायदा ठेवण्याचा पर्याय
स्विकारला आहे. त्यानुसार विधानमंडळाने केंद्रीय कायद्यास अनुसरून राज्यास अधिकाधिक निधी मिळविण्याच्या
अनुषंगाने १९७७ च्या कायद्यात आवश्यक त्या सुधारणा केल्या त्यामुळे योजना राबविण्याच्या कार्यपध्दतीत
आमुलाग्र बदल झालेला आहे.

सदयःस्थितीत राज्यात महाराष्ट्र रोजगार अधिनियम १९७७ (दिनांक ०६ ऑगस्ट २०१४ पर्यंत सुधारीत)
अंमलात आहे व या कायदांतर्गत खालील ०२ योजना सुरु आहेत :-

- अ) महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना
सदर योजने अंतर्गत केंद्र शासन १०० दिवस प्रति कुटूंब रोजगाराची हमी देत व १०० दिवसांपर्यंत
प्रति कुटूंब अकुशल मजुरीच्या खर्चासाठी व कुशल साहित्याच्या ७५ टक्के खर्चासाठी निधी पुरविते.
१०० दिवसांवरील अकुशल मजुरीच्या खर्चासाठी व कुशल साहित्याच्या २५ टक्के खर्चासाठी निधी
राज्य शासन प्रदान करते.
- ब) राज्य रोजगार हमी योजना
महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम १९७७ कलम (७) (दहा) नुसार वैयक्तीक लाभाच्या योजना
अनुदान तत्त्वावर प्रतिपूर्ती योजना म्हणून राज्य योजना राबविण्यात येत आहे.

जवाहर/धडक सिंचन विहीर योजना, फळबाग लागवड योजना

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेंतर्गत अकुशल काम करण्यास इच्छूक असणा-या प्रत्येक कुटूंबातील पौढ व्यक्तीला योजनेंतर्गत १०० दिवस प्रति कुटूंब रोजगाराची हमी देण्यात आली असून, त्या माध्यमातून स्थायी स्वरूपाची मालमत्ता निर्माण करणे हे या योजनेचे मूळ उद्दीष्ट आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील शेतकरी/शेतमजुरांना या योजनेच्या माध्यमातून रोजगाराचा हक्क प्रदान करणे, सामाजिक सुरक्षा देणे, महिला व दुर्बल घटकांचे सबलीकरण करणे, तसेच पंचायत राज संस्थांचे बळकटीकरण करण्यावर भर देण्यात आलेला आहे.

मगाराग्रारोहयोमध्ये वैयक्तिक स्वरूपाची कामे गावपातळीवर मोठ्या प्रमाणावर प्रस्तावित करण्यात येतात. यासाठी ग्रामपंचायत क्षेत्रातील पात्र लाभार्थ्यांची निवड ग्रामसभेमार्फत करणे आवश्यक आहे. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी अधिनियमाच्या परिशिष्ट-१ मध्ये या योजनेअंतर्गत घ्यावयाच्या कामांची यादी देण्यात आलेली आहे. या परिशिष्टाच्या कलम १ (४) अन्वये तसेच केंद्र शासनाचे मास्टर सर्क्युलर सन २०२०-२१ मधील परिच्छेद क्रमांक ७.४.१२ मध्ये उल्लेख केलेल्या प्रवर्गातील कुटूंबांना वैयक्तिक योजनांचा प्राधान्याने लाभ देण्यात येतो.

- १) अनुसूचित जाती
- २) अनुसूचित जमाती
- ३) भटक्या जमाती
- ४) निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती)
- ५) दारिद्र्य रेषेखालील इतर कुटूंबे
- ६) स्त्री कुटूंब प्रमुख असलेली कुटूंबे
- ७) दिव्यांग व्यक्ती कुटूंब प्रमुख असलेली कुटूंबे
- ८) प्रधानमंत्री आवास योजना ग्रामीण योजनेखालील लाभार्थी
- ९) इंदिरा आवास योजनेचे लाभार्थी
- १०) भूसुधार योजनेचे लाभार्थी
- ११) अल्प भूधारक आणि सिमांत शेतकरी

केंद्र शासनाचे मास्टर सर्क्युलर सन २०२०-२१ मधील परिच्छेद क्रमांक ७.४.१२ ॥ मधील सुचनेनुसार वैयक्तिक लाभासाठी वरील प्रवर्गातील लाभार्थी निवडताना केंद्र शासनाच्या निश्चित केलेल्या सामाजिक व आर्थिक जनगणना सर्वेक्षण (SECC) यादीतील क्रमानुसार अंतर्गत प्राधान्यक्रम निश्चित करण्यात येतो.

या वर्गातील लाभार्थ्यांना खालील वैयक्तिक लाभाच्या योजनेच्या लाभ देता येतो.

- १) लघु पाटबंधारे
- २) फलोत्पादन कार्यक्रम
- ३) भूसुधार व भूविकास कार्यक्रम

उपरोक्त नमूद केल्याप्रमाणे महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत वैयक्तिक लाभार्थी योजनेत विहीरीची कामे घेता येतात.

नियोजन विभाग शासन परिपत्रक क्रमांक मग्रारो-२०१९/प्र.क्र.२४/रोहयो-१०अ दिनांक १० मार्च, २०१९ अन्वये महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत विहीरीची कामे घेण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहे.

४) लाभार्थ्यांची निवड करणे

- अ) लाभार्थ्यांची निवड ग्रामपंचायतीमार्फत करण्यात येते व त्यास गट विकास अधिका-याची मंजूरी लागते. ग्रामपंचायत व गट विकास अधिकारी यांनी सदर लाभार्थी निवडताना तो उपरोक्त परिशिष्ट-१ प्रमाणे असल्याबाबत खात्री करण्यात येते.
- ब) लाभार्थ्यांची संख्या जास्त असल्यास व एकाच वेळी एका वर्षात सर्व लाभार्थ्यांना लाभ देणे शक्य नसल्यास खालीलप्रमाणे प्राधान्यक्रम ठरविण्यात येतो.
  - १) दारिद्र्य रेषेखालील अनुसूचित जमाती/अनुसूचित जातीच्या व्यक्ती
  - २) अनुसूचित जमाती/अनुसूचित जाती
  - ३) दारिद्र्यरेषेखालील कोणत्याही प्रवर्गातील व्यक्ती
  - ४) अल्पभूधारक व सिमांत शेतकरी
  - ५) भूसुधारणांचे लाभधारक

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत लाभार्थ्यांला वैयक्तिक विहीर मंजूर करताना खालील गोष्टी अनिवार्य आहे.

- १) ग्रामपंचायत/ग्रामसभा यांचा लाभार्थ्यांच्या निवडीबाबतचा ठराव व शिफारस
- २) प्रत्येक विहीर ही स्वतंत्र समजण्यात येते
- ३) सर्व प्रकारच्या अकुशल कामासाठी जॉबकार्ड आवश्यक
- ४) ज्या लाभार्थ्यांला विहीरीचा लाभ देण्यात येणार आहे तो जॉबकार्डधारक असला पाहिजे तसेच त्याने मजूर म्हणून काम करून मजुरी घेणे आवश्यक आहे.
- ५) मगारोहयोच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार हजेरीपत्रक ठेवणे, बँक किंवा पोस्टामार्फत मजुरीचे प्रदान करणे, इत्यादी कार्यपध्दतीचा अवलंब झाला पाहिजे.
- ६) या योजने अंतर्गत कंत्राटदार/ठेकेदार यांना बंदी राहिल.
- ७) मगारोहयो अंतर्गत विहीरींची कामे करताना कुशल भागाचे काम करण्यासंदर्भात दिनांक १५ ऑक्टोबर, २०१० रोजीच्या शासन निर्णयाप्रमाणे अकुशल व कुशल कामाचे ६०:४० हे प्रमाण कामाच्या वार्षिक एकत्रित प्रमाणानुसार ठेवणे आवश्यक आहे.
- ८) विहीरींची कुशल व अर्धकुशल कामे करणारे विशिष्ट प्रवर्गातील समूह असतात. अशा समूह स्थानिक असण्याची आवश्यकता नाही. तथापि, अकुशल मजूर मात्र स्थानिक असावा.
- ९) अकुशल मजुरांना हजेरीपत्रकाद्वारे मजुरी प्रदान करणे अनिवार्य राहिल व अर्धकुशल/कुशल मजुरांना पावतीद्वारे (Voucher) प्रदान करण्यास हरकत नाही.

त्या अनुषंगाने, महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत सिंचन सुविधा म्हणून वैयक्तिक लाभाची सिंचन विहीर मंजूर करण्यासाठी लाभार्थ्यांस अर्जासोबत खालील कागदपत्रे सादर करावी लागतात.

- १) विहित नमुन्यातील अर्ज
- २) ग्रामपंचायत ठरावाची नक्कल
- ३) तलाठी यांचा उत्पन्नाचा दाखला
- ४) रेशनकार्ड सत्यप्रत
- ५) मतदान ओळखपत्र
- ६) जॉबकार्ड सत्यप्रत
- ७) १५०० फूट (५०० मिटर) अंतरामध्ये विहीर नसल्याचा ग्रामसेवक यांचा दाखला

- ८) ग्रामसेवक रहिवाशी दाखला
- ९) गटात विहीर/कुपनलिका नसल्याचा ग्रामसेवक यांचा दाखला
- १०) गटात शेततळे नसल्याबाबतचा तालुका कृषी अधिकारी यांचा दाखला
- ११) गाव नमुना ८अ, ८अ प्रमाणे सर्व ७/१२ व ६ ड (फेरफार दाखला)
- १२) लाभार्थीचे किमान ०.६० हेक्टर क्षेत्र सलग असावे
- १३) अनुसूचित जाती/जमाती, दारिद्र्य रेषेखालील कोणत्याही प्रवर्गातील व्यक्ती, अल्प भूधारक व सिमांत शेतकरी, भूसुधारणेचे लाभधारक याबाबत तहसिलदार यांचा दाखला
- १४) ८अ प्रमाणे सर्व गटात जिरायत क्षेत्र असल्याबाबत तलाठी यांचा दाखला
- १५) गटात एकापेक्षा जास्त नावे असल्यास इतरांचे रु.१००/- च्या स्टॅम्प पेपरवर संमतीपत्र
- १६) चर्तुसिमा तलाठा दाखला
- १७) अंदाजपत्रकापेक्षा जादा लागणारी रक्कम स्वतः प्रदान करण्यास तयार असल्याचे लाभार्थ्यांचे संमतीपत्र
- १८) प्रस्तावित विहीर पूर्वीपासून अस्तिवात असलेल्या विहीरींपासून ५०० फुटापेक्षा जास्त अंतरावर असावी याबाबत तलाठी दाखला
- १९) प्रस्तावित विहीरींपासून ५ पोलच्या आत विद्युत पुरवठा उपलब्ध असावा (महाराष्ट्र विद्युत वितरण कंपनीचा दाखला)
- २०) लाभधारकाच्या ७/१२ वर विहीरींची नोंद असू नये
- २१) लाभधारकाकडे तलाठी यांचा स्वाक्षरीचा एकूण क्षेत्राचा दाखला असावा
- २२) एकापेक्षा अधिक लाभधारक संयुक्त विहीर घेऊ शकतील मात्र त्यांचे एकूण जमीनीचे क्षेत्र ०.६० हेक्टर पेक्षा जास्त व सलग असावे.
- २३) ज्या लाभार्थ्यांना विहीरींचा लाभ देण्यात येणार आहे तो जॉब कार्डधारक असला पाहिजे तसेच त्याने मजूर म्हणून काम करून मजुरी घेणे आवश्यक आहे.

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेतील अनुज्ञेय असलेल्या कामाचा लाभ घेण्यासाठी तसेच रोजगार प्राप्त करणेसाठी जॉबकार्ड काढणे अत्यावश्यक आहे.

- १) जॉबकार्ड साठी ग्रामपंचायतीकडे अर्ज करणे आवश्यक आहे.
- २) ग्रामपंचायत मार्फत नोंदणी विनामुल्य करण्यात येते
- ३) १५ दिवसात जॉबकार्ड देण्यात येते.
- ४) प्रत्येक कुटुंबाला विना मुल्य फोटोसह एक जॉबकार्ड वितरीत करण्यात येते.
- ५) जॉबकार्डची प्रत कुटुंबाला उपलब्ध करून देण्यात येते.

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेतर्गत मागेल त्याला काम उपलब्ध करून देणे तसेच त्या कामातून सामूहिक आणि वैयक्तिक पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देणे व सन २०२२ पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे ज्याने गावे समृद्ध होतील ही या योजनेचे प्रमुख उद्दीष्ट डोळ्यासमोर ठेवून उपरोक्त संदर्भाधीन अनुक्रमांक ३ व ४ च्या शासन परिपत्रकान्वये नियोजन करण्यात येत आहे.

तथापि, उपरोक्त नमूद केलेली बाब पाहता, जॉब कार्ड काढण्यासाठी तसेच वैयक्तिक योजनांचा लाभ घेण्याकरिता उपरोक्त नमूद केलेली कागदपत्रे लाभार्थ्यांस वारंवार सादर करावी लागतात. सदर कागदपत्रांच्या जाचामुळे लाभार्थी योजनेचा लाभ घेण्यास इच्छुकता दाखवत नाही. त्यामुळे मग्राहयोच्या योजनेचा गावातील प्रत्येक लाभार्थ्यांना लाभ मिळावा व सदरची योजना लोकाभिमुख करण्यासाठी सदर योजनेचा लाभ सर्वांना

जलद गतीने देण्याकरिता सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यामुळे खालीलप्रमाणे निर्णय निर्णय घेण्यात येत आहे.

शासन परिपत्रक :-

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत वैयक्तिक कामाचा लाभ हा जाँबकार्डधारक लाभार्थ्यांनाच देण्यात येत असल्यामुळे जाँबकार्ड मिळण्याकरिता सादर करण्यात आलेली कागदपत्रे ही वैयक्तिक कामाची मागणी करताना पुनः मागणी करण्यात येऊ नये. त्याऐवजी खालीलप्रमाणे कागदपत्रे घेण्यात यावी.

- १) लाभार्थ्यांचा विहित नमुन्यातील अर्ज
- २) जाँबकार्ड सत्यपत्र
- ३) गाव नमुना ८अ, (८अ प्रमाणे सर्व ७/१२ व ६ड (फेरफार दाखला))
- ४) स्वयंप्रमाणित प्रतिज्ञापत्र (अर्जात नमूद केलेली माहिती बरोबर असल्याचे व ती जाँब कार्ड काढताना सादर केल्याबाबतचे)

सादरचे शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०२२०६२८१७११०३४६१६ असा आहे. हे परिपत्रक डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(नंद कुमार)

अपर मुख्य सचिव (रोहयो), महाराष्ट्र शासन

प्रत :-

- १) मा.राज्यपालांचे सचिव
- २) मा.मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव
- ३) सर्व मा.मंत्री व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ४) विरोधी पक्षनेते, विधानसभा/विधानपरिषद
- ५) मा.मुख्य सचिवांचे स्वीय सहाय्यक
- ६) शासनाचे सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ७) आयुक्त, महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना, नागपूर
- ८) सर्व विभागीय आयुक्त
- ९) सर्व जिल्हाधिकारी
- १०) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
- ११) महालेखापाल, (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर
- १२) सर्व उपजिल्हाधिकारी (रोहयो)
- १३) सर्व उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (रोहयो)
- १४) सर्व उपसचिव/अवर सचिव/कक्ष अधिकारी, नियोजन (रोहयो) विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १५) निवडनस्ती (रोहयो-७).